

Теориите за икономическа интеграция: приложение при интеграционни споразумения между развиващи се държави

Едуард Маринов*

Резюме: Теорията на икономическата интеграция преминава през два етапа на развитие, всеки от които е свързан със специфичните политически и икономически условия на времето, в което се развиват. Първият е класическата теория, или статичния анализ, и включва традиционните теории за икономическата интеграция, обясняващи възможните ползи от нея. Вторият включва новите теории на интеграцията, често наричани динамичен анализ на интеграционните споразумения. Могат да бъдат обособени части от теориите за икономическата интеграция, свързани с ефектите, ползите и ограниченията на интеграционните споразумения между развиващи се държави. В статията са систематизирани теоретичните подходи по отношение на икономическата интеграция, като са изведени онези от тях, които имат значение за развиващите се държави и тяхната мотивация за участие в интеграционни споразумения.

Ключови думи: икономическа интеграция, теория на интеграцията, интеграция между развиващи се държави.

JEL: F15, F55.

* Едуард Маринов е доктор по икономика, асистент в Института за икономически изследвания при БАН, секция „Международна икономика“, e-mail: eddie.marinov@gmail.com

Въведение

Регионалната икономическа интеграция е една от основните тенденции на развитие на международните икономически отношения през последните десетилетия. Има многобройни примери, на практика навсякъде по света, които показват, че това не е изолирано събитие, а е истински глобален феномен. Възможностите на различните форми на икономическа интеграция, както и начините и методите за оползотворяването им все повече се увеличават.

Налице е явна разлика между интеграционните процеси, протичащи между развиващи се държави, при които основно се търсят статичните и динамичните ползи от интеграцията, и тези между развиващи се държави, където мотивацията, очакваните ползи и факторите, ограничаващи участието в интеграционни схеми, са различни.

Настоящата статия е преглед на литературата в областта на теорията на икономическата интеграция. Тя не си поставя за цел да бъде завършено изследване, използващо емпирични данни, нито пък да даде конкретни примери за това, как теориите се прилагат в интеграционните споразумения между развиващи се държави.

Статията първо разглежда общо теориите за статичните и динамичните ефекти на икономическата интеграция, след кое-

то се съсредоточава върху онези фактори, които са приложими към интеграционните споразумения между развиващи се държави, като се концентрира върху проблемите, свързани с ефектите, очакваните ползи и ограниченията на интеграционните процеси при подобни споразумения.

Основният принос на статията е систематизацията на икономическите теории за интеграцията, които могат да бъдат приложени към интеграционните споразумения между развиващи се държави.

Класически и нови теории за ефектите от икономическата интеграция

Според повечето автори теорията на икономическата интеграция преминава през два етапа на развитие, като всеки от тях отговаря на съответните на времето на възникването си политически и икономически въпроси. Първият етап включва традиционните теории за икономическата интеграция, които обясняват възможните ползи от нея по отношение на търговията и често са наричани статичен анализ на интеграционните споразумения. Вторите са новите теории за икономическата интеграция, които се развиват при променени икономически условия и търговска среда и често се наричат динамичен анализ на икономическата интеграция.

Статичен анализ

Изследванията, разглеждащи търговската интеграция и обясняващи теоретичните аспекти на преференциалните търговски споразумения, се базират на основополагащия труд на Джейкъб Винер „По въпросите за митническия съюз“ от 1950 г. Тази книга е описвана като първото изследване на ползите от икономическата интеграция, което по подробен и критичен начин я анализира от икономическа гледна точка (Catudal, 1951, с. 210; Salera, 1951, с. 84).

Изследването на Винер е първото, в което се определят конкретни критерии за разграничаване на ползите и недостатъците на икономическата интеграция. Неговият т.нар. статичен анализ на икономическата интеграция разделя възможните ефекти от нея на вече добре познатите ефекти на създаване на търговия и отклонения в търговията.

За създаване на търговия се говори, когато при постигането на търговско споразумение между две държави търговията се измести от по-скъпо предлагаща дадена стока страна членка към такава, която предлага същия продукт по-евтино. Отклонение в търговията е налице, когато вносет се измести от по-евтин доставчик от трета страна, неучастваща в интеграцията, към по-скъп доставчик в рамките на общността. Това се случва при прилагането на обща митническа тарифа, ако общността защитава по-скъпо предлагащите доставчици от държавите членки.

Винер твърди, че създаването на търговия повишава благосъстоянието на дадена страна, докато отклоненията в търговията го намаляват. Той установява също, че „размерът има значение“, позовавайки се на икономите от мащаба, при които колкото по-голяма е икономическата зона на митническия съюз (МС), толкова по-вероятно е той да работи в посока към свободна търговия. Във връзка с ролята на МС за повишаване на икономическото благосъстояние на народите по света той казва: „...митническият съюз е само частично, несигурно и като цяло неперфектно средство за онова, което би могло да се постигне много по-пълно, сигурно и справедливо чрез недискриминационно намаляване на търговските бариери на световно ниво...“ (Viner, 1950, с. 135). Казано накратко, теорията на Винер на практика означава, че държавите биха имали мотивация да се интегрират, ако е вероятно интеграцията да има за резултат повече статични ползи, отколкото

загуби, или с други думи, повече създаване на търговия, отколкото отклонение в нея.

Много автори допълват статичния анализ на Винер, разглеждайки различни страни на въпроса за ефектите от интеграцията. Всички изследвания, разширяващи анализа на Винер, стигат до заключението, че няма ясен отговор на въпроса дали митническият съюз повишава световното благосъстояние, или не. Както изтъква Мийг, „основният ни извод трябва да бъде, че не е възможно да се даде обща оценка на митническият съюз. Те могат да са или да не са инструменти за постигане на по-икономичното използване на ресурси. Всичко зависи от конкретните обстоятелства на конкретния случай“ (Meade, 1955, с. 107).

Динамичен анализ

Още през 60-те години на миналия век става ясно, че статичният анализ на създаването и отклонението в търговията не е достатъчен. Винер стига до извода, че всяка непреференциална търговска политика (свободна търговия) е по-добра от митническият съюз като средство за либерализиране на търговията, т.е. че по-доброто разпределение на ресурсите като аргумент за създаване на митнически съюз вече не е приложимо. Поради невъзможността на статичния анализ да оцени въздействието върху благосъстоянието Балаша въвежда нов инструмент за анализ на ефектите на икономическата интеграция върху благосъстоянието – динамичните ефекти, като средство за по-добро обяснение на причините и икономическите мотиви за създаването на митнически съюзи и на схеми на икономическа интеграция по принцип. Основна теза в международната икономика е, че свободната търговия на конкурентни пазари осигурява ефективност на производството и потреблението в целия свят и във всяка страна поотделно. Създаването на споразумения за преференциална търговия, мотивирано от идеите на статичния анализ,

първоначално е смятано за промяна в посока към свободна търговия и е възприемано като средство за увеличаване на реалните доходи. Оказва се обаче, че това не е вярно – този анализ не дава прости отговори и принципи, поради което вниманието трябва да се насочи към динамичния анализ на икономическата интеграция (Sheer, 1981, с. 53).

Балаша (Balassa, 1961) и Купър и Масел (Cooper and Massell, 1965) са първите, които въвеждат концепцията за динамичните ефекти на икономическата интеграция. Това дава ново измерение на изследванията в тази област. Балаша дефинира основните динамични ефекти на интеграцията – „изгодите, извлечени от икономистите от мащаба, от рационализацията на производството и нарасналата инвестиционна активност, далеч превишават статичните ползи и вреди, свързани със създаването на търговия и отклоненията в търговията“ (Balassa, 1961, с. 117). Той обръща внимание и на влиянието на интеграцията върху пазарната структура и конкуренцията, повишаването на производителността, риска и несигурността. Шиф и Уинтърс обобщават дефиницията на динамичните ефекти на икономическата интеграция – те включват всяко нещо, което влияе върху темпа на повишаване на икономическия растеж на една държава в средносрочен план (Schiff and Winters, 1998, с. 179).

Много автори наричат статичния анализ на Винер и неговите допълнения стар регионализъм, а под нов регионализъм разбират изследването на динамичните ефекти като нарастване на конкуренцията, инвестиционните потоци, икономистите от мащаба, технологичния трансфер, повишаването на производителността и др. Някои изследователи наричат двете теории първичен и вторичен регионализъм, а други търсят разлика по отношение на времевия период, за който се проявяват ефектите: „Краткосрочните статични интеграционни ефекти са свързани с първоначалната промяна в поведението на стопанските су-

бекти, ... а дългосрочните ефекти на реструктуриране са свързани с подобряването на условията на функциониране на фирмите и ефективността им ... и повишаване на конкуренцията“ (Панушев, 2003, с. 37).

Новите теории за икономическата интеграция възникват заедно с промяната в икономическите условия. Лорънс (Lawrence, 1997, с. 18) правилно посочва, че силите, които движат интеграционното развитие, сега се различават драстично от тези, които стоят зад предходните вълни на интеграция – фактори като участието на частния сектор, конкуренцията, преките чуждестранни инвестиции и увеличената роля на услугите.

Единственият очевиден недостатък на динамичния подход е, че за разлика от статичните при него няма достоверен метод за количествена оценка на динамичните ефекти.

Динамичният анализ на ефектите от икономическата интеграция произлиза от характеристиките на днешната свободна икономика. Поради своята дълбочина динамичните ефекти на икономическата интеграция имат по-голямо влияние върху икономическите процеси от статичните. „Динамичните ефекти на регионалната икономическа интеграция се свеждат преди всичко до увеличаване на инвестиционните разходи, устойчиво нарастване на търсенето, уедряване на производството и повишаване равнището на неговата специализация, усъвършенстване на организацията и управлението на производството и производствените технологии, рационализиране на териториалното разположение и използване на ресурсите, повишаване на ефективността на производствата, създаване на икономически растеж и т.н.“ (Маринов и др., 2004, с. 79).

Приложение на теориите за икономическа интеграция при развиващите се държави

В повечето случаи теориите за икономическата интеграция и ползите от нея – и тези за динамичните ефекти, но особено

за статичните ефекти на интеграцията, не са приложими по отношение на слабо-развитите и развиващите се страни. Още Балаша (Balassa, 1965, р. 16) твърди, че теоретичната литература по въпросите на икономическата интеграция разглежда МС само сред индустриализираните държави. Проблемите на развиващите се държави са свързани с икономическото развитие, а не толкова с относителните промени в характеристиките на производството и потреблението. Теорията на икономическата интеграция се опитва да отговори на два въпроса: първо, какъв е нейният ефект върху благосъстоянието; второ, кои са факторите, които влияят върху желанието на държавите да участват в интеграционни процеси. В тази част ще бъдат разгледани отговорите на тези два въпроса от гл.т. на развиващите се държави (Abdel Jaber, 1971, с. 260).

Ограничения на ефектите върху производството

Освен определените от Липси ограничения на традиционната икономическа теория за оценка на ефекта икономическата интеграция върху благосъстоянието по отношение на производството, от гл.т. на развиващите се държави съществуват и други такива.

Ефекти върху заетостта и производителността

В редица изследвания е установено, че в повечето развиващи се страни по принцип се наблюдава ниска производителност, съчетана с високо ниво на безработица. Затова при наличието на отклонения в търговията, които карат работната сила да се пренасочи от по-ниско- към по-високопроизводителни сектори и дейности, ще се увеличи благосъстоянието. Ползите от интеграцията по отношение на заетостта са още по-очевидни (Sakatoto 1969, с. 283). От една страна, промените в дислокацията на производството въздействат върху търсе-

Икономическо развитие

нето, а от друга, по-големите потоци на работници, които се движат свободно, влияят върху предлагането на работна сила (Longi and Nijkamp, 2007, с. 3). Ето защо ефектите на икономическата интеграция върху благосъстоянието на развиващите се страни не бива да бъдат ограничени само до тези върху производството и потреблението, а трябва да включват също и заетостта, производителността и равнището на доходите (Abdel Jaber, 1971, с. 259).

Нуждата от перспектива за развитие

Много изследователи смятат, че когато става дума за развиващи се държави, икономическата интеграция трябва да се разглежда като подход към икономическото им развитие, а не толкова като въпрос на митническа или дори търговска политика (Abdel Jaber, 1971; Balassa and Stoutjesdijk, 1975). Теорията на интеграцията се интересува повече от по-доброто разпределение на ресурсите, докато политиката на развитие се занимава с ползите от бързия растеж в дългосрочен план и оползотворяването на негодбре или въобще неизползвани ресурси. Затова и в редица развиващи се страни интеграционните проекти се концентрират върху прилагането на конкретни проекти в областта на развитие – намаляване на бедността, стимулиране на здравеопазването и образованието, постигане на регионална сигурност.

Промяна на структурата на търговията с развиващите се държави

По-голяма част от вноса на развиващите се страни се състои от капиталови стоки. От динамична гл.т. интеграцията между развиващите се държави изисква по-съществени инвестиции и след като повечето от тях са внасяни от развитите страни под формата на капиталови стоки, е твърде вероятно обемът на вноса на интегриращите се развиващи се държави да нарасне. Следователно дъл-

Интеграционни споразумения

госрочната цел на интеграцията между развиващи се страни не трябва да е намаляване на търговията с останалия свят, а по-скоро промяната на нейната структура (Mikesell, 1965, с. 209).

Ако в резултат от интеграция между развиващи се държави настъпват отклонения в търговията на потребителски стоки, това ще освободи повече чужда валута за внос на капиталови стоки от трети (развити) държави (Sakamoto, 1969, с. 293). Обемът на търговията с останалия свят може да не се измени или е възможно дори да нарасне, но важно е, че се променя нейната структура.

Интеграция при малките държави

Ако интеграцията, а и търговията като цяло се осъществява между малка и голяма държава, ползите за малката са повече, защото ще има по-голямо търсене за износа ѝ. Това е от съществено значение, ако малката страна е развиваща се, а голямата – развита, с по-висока покупателна способност. Затова Крейнин (Kreinin, 1964, с. 193-194) твърди, че потенциалните ползи от икономическата интеграция се виждат особено ясно в малки и средни по размер страни членки. Подобна теза застъпва и В. Маринов, според когото в условията на по-големия интегриран пазар сравнителните предимства на малките национални стопанства могат да се проявят в техния чист вид. Те усъвършенстват структурата си и повишават своята ефективност. „Позитивните ефекти на участието на малките страни в регионалната икономическа интеграция се реализират в средносрочна и дългосрочна перспектива..., те преценяват позитивните динамични ефекти като далеч по-значителни, което оправдава преходните статични загуби“ (Маринов, 1999, с. 110-111).

Тезата за положителния ефект на интеграцията върху малките държави има и своите противници. Хелайнер например смята, че „диспропорционалността на из-

Икономическо развитие

годите в полза на голямата държава има неизбежен характер и произтича от несъответствието в икономическия потенциал на двете държави... малката страна е обективно неравностоен партньор, който е принуден да се приспособява към икономическата структура и структурата на цените на голямата държава.“ (Helleiner, С. К., 1996, цит. по Маринов, 1999, с. 112).

Ползи от отклоненията в търговията

Отклоненията в търговията всъщност могат да са от полза за развиващите се държави. Първо, интеграцията увеличава размера на пазара и спомага да се намалят разходите чрез икономии от мащаба и пространството. Второ, заместването на вноса подпомага региона като цяло да изразходва повече чужда валута за внос на капиталови стоки и така допринася за нарастването на инвестициите и икономическия растеж (Linder, 1966; Sakamoto, 1969). Същевременно отклоненията в търговията позволяват на потребителите да купуват вносни стоки на по-ниски цени след премахването на митата, като по този начин се увеличават спестяванията им. Ефектът от това обаче трябва да се претегли спрямо загубата на приходи от мита (Eikap, 1975, с. 59), което е от голямо значение за развиващите се държави, тъй като повечето от тях разчитат на тези приходи като основен източник на приходната част на бюджета си.

Линдер и Сакамото въвеждат термина „ефективни отклонения в търговията“. Според тях, ако икономическата интеграция между развиващи се държави води до отклонения в търговията, те не би трябвало да намаляват благосъстоянието, защото заменяната на производството ще бъде от ефективна развита страна (външна за общността) към относително ефективна развиваща се държава в рамките на съюза, като по този начин се реализират и ползи по отношение на заетостта и доходите.

Протекции за индустриално развитие

Още Винер (Viner, 1950, с. 41-49) изтъква, че в някои случаи икономическата интеграция може да се разглежда като стъпка към свободна търговия, а в други – към повече протекционизъм. Има и изследователи, които са на мнение, че при развиващите се държави протекционизмът може да е от полза. Купър и Масел (Cooper and Massell, 1965, с. 462) и Сакамото (Sakamoto, 1969, с. 304) например смятат, че основната цел на интеграционните схеми при развиващите се държави е да подпомогнат индустриалното си развитие, което може да бъде постигнато чрез протекции, защото интеграцията според Сакамото (Sakamoto, 1969, с. 283-284) е еквивалентна на субституцията на вноса, която от своя страна е средство за индустриално развитие. Купър и Масел (Cooper and Massell, 1965, с. 468) стигат до извода, че оценката на ефекта на един МС върху всяка страна членка трябва да вземе предвид не само до промяната в националния доход, но и до тази в размера на промишления сектор.

Ако две развиващи се държави създадат МС и е налице отклонение в търговията по отношение на промишлени стоки, благосъстоянието от гл.т. на потреблението ще нарасне след премахването на митата, докато това от гл.т. на производството ще намалее (разглеждано като ефективно използване на ресурсите), защото ще се замени с по-неефективното спрямо развитите трети страни производство в една от двете развиващите страни в рамките на съюза. Ако обаче такова отклонение в търговията е съчетано с обща митническа тарифа, която защитава националната промишленост, то може да доведе до развитието на промишления сектор в двете държави. Това би било особено полезно, ако двете развиващи се страни са допълващи се, защото така всяка от тях ще разшири промишленото си производство, за да

Икономическо развитие

захранва и пазара на другата (Cooper and Massell, 1965, с. 475).

Според Елкан (Elkan, 1975, с. 59-68) обаче е вероятно ползите от интеграцията по отношение на промишленото производство за развиващите се държави да не се разпределят равномерно между страните – членки на съюза. Той нарича този ефект „обратно течение“, при което голяма част от икономическите ползи от интеграцията се концентрират в една или в малка част от държавите членки (Elkan, 1975, с. 58) и икономически по-слабите и географски по-отдалечените страни извличат по-малко ползи от партньорите си в съюза.

Статичен и динамичен подход

Според много изследователи при оценката на желанието за интеграция на развиващите се страни трябва да се обръща по-голямо внимание на динамичните, отколкото на статичните ефекти (Sakamoto, 1969; Abdel Jaber, 1971 и др.). Традиционната теория на интеграцията, разглеждаща статичните ефекти на разпределението на ресурсите, предполага малки възможни ползи за развиващите се страни и затова мотивацията за интеграция между тях трябва да произтича от динамичен анализ на ефектите от нея (Rueda-Junquea, 2006, с. 3-4).

Традиционната теория на икономическата интеграция зависи силно от неокласическите допускания за пълна заетост, перфектна конкуренция, постоянна възвръщаемост от мащаба и перфектна мобилност на факторите на производството и затова анализът при нея е ограничен до статичните ефекти на интеграцията (Abdel Jaber, 1971, с. 264-265). А динамичните ефекти са тези, които могат да доведат до по-висок темп на растеж и използване на неопозитворения икономически потенциал.

Производствена специализация

В общи линии развиващите се държави са специализирани в производството на проду-

Интеграционни споразумения

кти на първичния сектор, в което няма нищо лошо, ако икономическият излишък, получен от този сектор, може да се преразпредели и инвестира ефективно в останалите (Abdel Jaber, 1971, с. 256-257). Това обаче в повечето случаи не е така, поради което по-голяма част от развиващи се страни предприемат политика на диверсификация и заместване на вноса за ускоряване на икономическия растеж. Балансиран растеж обаче може да бъде постигнат и чрез увеличаване на размера на пазара, използване на икономии от мащаба и разширяване на вътрешносекторната търговия, т.е. чрез икономическа интеграция.

Международна конкурентоспособност

В миналото развиващите се страни са търсели мотивация за икономическа интеграция в ползите от отклоненията в търговията, от заместващата вноса индустриализация и теорията на учебното поле. По-късно, с въвеждането на идеите за динамичните ефекти от интеграцията, те започват да намират аргументи за интеграция в икономии от мащаба, създаването на инвестиции, технологичния трансфер и т.н. Днес обаче интеграционните инициативи на развиващите се страни далеч надхвърлят тези аргументи – повечето от тях предприемат политики на търговска либерализация и дерегулация като част от цялостните им програми за стабилизация, съгласувани с международните организации. Този подход има за цел политиките на икономическа интеграция да станат съвместими и допълващи спрямо останалите политики за насърчаване на международната конкурентоспособност. Затова повечето развиващи се държави разглеждат икономическата интеграция като инструмент за по-конкурентно включване в глобалната икономика (Hosny, 2013, с. 143).

Ограничения на факторите, влияещи върху желанието за участие в интеграционни схеми

Традиционната теория на икономическата интеграция разчита на множество

Икономическо развитие

фактори, въз основа на които се стига до извода, че нетните статични ефекти определят ефектите на интеграцията върху благосъстоянието. На базата на тези фактори могат да се направят и някои обобщения относно това, което кара страните да участват в интеграционните процеси.

Конкурентност и допълване

Както вече беше посочено, още Винер (1950) и Липси (1960) предполагат, че повече ползи от интеграцията извличат страните, произвеждащи конкурентни (подобни) продукти, отколкото тези, произвеждащи допълващи (различни) такива. Колкото по-съществена е разликата в цената на едни и същи стоки в потенциалните страни членки, толкова по-големи ще са и ползите (Makower and Morton, 1961, с. 35).

Това би трябвало да облагодетелства развиващите се държави, защото те специализират основно в износ на продукти на първичния сектор, като по този начин са конкурентни във Винеров смисъл. Въпреки че това е така, фактът, че по-голямата част от износа им е насочена към развитите държави, намалява ползите от икономическата интеграция, защото всъщност не увеличава обема на вътрешнорегионалната търговия. Самата категория на продуктите на първичния сектори обаче е твърде обширна и ако бъде разделена на части, биха могли да се видят потенциални ползи от интеграцията (Abdel Jaber, 1971, с. 261). Затова и Балаша твърди (Balassa, 1965, с. 25), че Винеровото разбиране за критериите за конкурентност и допълване въобще не е приложимо спрямо развиващите се държави. При тях всъщност целта трябва да бъде постигането да значителна степен на допълване.

По-нови изследвания (напр. Inotai, 1991) продължават да поддържат тезата, че за случаи на интеграция между развиващи се страни е по-добра допълняемостта и разнородността на икономическите структу-

ри. За един съюз между подобни (конкурентни) държави търговията идва в резултат от вътрешносекторна специализация – такава търговска експанзия се наблюдава при развитите промишлени държави, при които размерът на пазара и доходите подпомагат специализацията. Това обаче очевидно е по-малко вероятно при по-малки и по-бедни пазари, каквито са тези на развиващите се държави, и затова при тях е добре съюзът да е между разнородни (допълващи се) страни.

Размер на съюза

Традиционната теория предполага, че колкото по-големи са страните, които встъпват в общността, толкова по-значителни ще са и ползите от интеграцията. Ако за измерител за икономическия размер на държавата се приеме БНД, ползите за развиващите се страни от интеграцията определено ще са пренебрежимо малки (Abdel Jaber, 1971, с. 262). Ползите от интеграцията не зависят само от размера на съюза, а и от темпа на икономически растеж. В този смисъл, доколкото той е по-висок при развиващите се държави, те също биха имали ползи от интеграцията на базата на този критерий (Balassa, 1961, с. 38). Освен това, ако размерът на съюза се разбира като брой на населението, развиващите се страни със сигурност ще извличат ползи от интеграцията, тъй като обикновено те са пренаселени.

Дял на търговията с държави членки

Както беше споменато, според Липси (Lipsey, 1960, с. 508-509) МС ще донесе повече ползи по отношение на благосъстоянието, ако дялът на вътрешнорегионалната търговия нараства, а този с останалия свят намалява. Доказано е, че търговията между развиващите се държави винаги е доста по-слаба от тази между развитите, което предполага, че ползите от интеграцията по отношение на благосъстоянието също ще са по-малки.

Икономическо развитие

Други изследователи (Balassa, 1965; Abdel Jaber, 1971) обаче смятат, че това предположение не трябва винаги да се приема за вярно. Те изброяват няколко фактора, които ограничават търговията между развиващите се държави, и изтъкват, че ако тези препятствия се премахнат, е твърде вероятно търговските потоци между развиващи се страни, осъществяващи интеграционен процес, да нарастват. Тези фактори включват: първо, ниско ниво на икономическо развитие; второ, неподходяща транспортна инфраструктура и съоръжения; трето, контрол върху чуждестранната валута и други ограничения на вноса; четвърто, неподходящ маркетинг; пето, липса на стандартизация.

Насърчаване на регионалната търговия

Широко признато е, че най-добрият индикатор за успеха на едно интеграционно споразумение е повишаването на дела на вътрешно- и междурегионалната търговия в общия обем на търговията на страните членки. Въпреки че е важен аспект на интеграцията, това не трябва да се разглежда като единствената ѝ цел (Inotai, 1991, с. 10). Също толкова значими са и индустриалното развитие, изграждането на адекватна инфраструктура, повишаването на технологичното ниво и т.н. Освен това нарастването на регионалната търговия може да е резултат от отклонения в търговията от по-ефективни и конкурентоспособни външни държави. Ето защо то може да се разглежда като положително само ако е съчетано с подобряване на конкурентоспособността на световните пазари като цяло.

Други фактори

Някои от факторите и ефектите, които влияят върху мотивацията на държавите за встъпване в интеграционните схеми, упоменати в традиционната теория на интеграцията, са от съществено значение в случая с развиващите се държави.

Интеграционни споразумения

Начални нива на митата

Колкото по-високи са началните нива на митата между страните, встъпващи в интеграционно споразумение, толкова по-големи са и очакваните ползи от интеграцията помежду им (Meade, 1955). Това е особено важно, когато става дума за развиващи се държави, защото националните мита на повечето от тях са доста високи, най-вече поради желанието за повече приходи или защита на националните производства.

Международната търговия като дял от БВП

Както беше посочено, Липси (Lipsey, 1960, с. 508-509) приема, че колкото по-нисък е дялът на международната търговия в БВП на страните членки, толкова по-големи са очакваните ползи от МС по отношение на благосъстоянието. Това е много съществено за развиващите се държави, защото търговията като процент от БВП в страните с ниски доходи винаги е била по-малка, отколкото в тези с високо ниво на доходите, въпреки че през последните години диспропорцията намалява (Nosny, 2013, с. 144-145). Същото обаче не се отнася за страните със средни нива на доходите и за най-слабо развитите страни – при тях дялът на търговията от БВП е дори по-значителен, отколкото в държавите с високи доходи. Оттук може да се направи изводът, че този критерий не е приложим спрямо развиващите се страни, защото подгрупите между тях могат да са с по-голям или по-малък дял на търговия от БВП в сравнение с държавите с високи доходи.

Транспортни разходи

Транспортните разходи намаляват потенциалните ползи от търговската интеграция за всички държави. Разстоянието само по себе си влияе отрицателно на вътрешносекторната търговия. Това е от особено голямо значение за развиващите

Икономическо развитие

се държави, които встъпват в интеграционни отношения, поради две причини: Първо, според описаната хипотеза на Линдер страните с подобни доходи на човек от населението завият повече от вътрешносекторната търговия. Второ, транспортната инфраструктура и съоръжения в развиващите се държави често са в лошо състояние или дори липсват, а ако съществуват, те са създадени, за да насърчават транспорта на износни стоки – продукти на първичния сектор от развиващите се в развитите страни. Затова транспортните разходи между две граничещи помежду си развиващи се държави могат всъщност да са по-високи от тези между една от тях и по-отдалечена развита страна (Balassa, 1965, с. 31). Това трябва да се вземе предвид при разглеждането на интеграцията между развиващите се държави, поради което при подготовката на интеграционни споразумения между такива страни трябва да се обърне специално внимание на въпроса за съществуващите транспортни съоръжения и инфраструктура (Abdel Jaber, 1971, с. 262).

Координация на макроикономическите политики

Дори и всички търговски предпоставки да са налице при сключването на споразумение за икономическа интеграция между развиващи се страни, различията в макроикономическите им политики, съчетани с липсата на координация между страните членки, могат да станат причина за ограничен ръст на търговията между тях (Shams, 2003, с. 9-10).

Въпросът за координацията на макроикономическите политики между страните – членки на даден съюз датира още от времето на Канерт (Kahnert et al, 1969) и Хиршман. Последният (Hirschman, 1971, с. 22) смята, че за да са устойчиви търговските споразумения, участващите страни трябва да се опитат да хармонизират вътрешните си парични и валутни полити-

ки, като това може да е дори по-важно за насърчаването на търговията помежду им от самите митнически преференции. Полето на подобна хармонизация не бива да се ограничава само до тези политики, а може да включва и промишлената политика, политиките по отношение на околната среда, социалната политика и др.

Заключение

Наличието на множество теоретични подходи обуславя тяхното систематизиране с цел оценка на възможностите за приложение на постановките към интеграционните процеси. В резултат от направения анализ става ясно, че съществуват различия между процесите на интеграция при развитите и при развиващите се и слаборазвитите държави.

В първите се проявяват основно статичните и динамичните ефекти, описани в класическата и новата теория за регионалната интеграция. Във вторите мотивацията, стояща зад икономическата интеграция, не може да бъде обяснена само с помощта на посочените ефекти – някои фактори от тях са по-силни, а други, обратното – по-слаби.

За да се оценят ползите от интеграцията на развиващите се страни, трябва да се вземе предвид тяхната специфика, например стадий на икономическото развитие, структура на икономиките, характеристики на производството и търговската политика и др.

Освен това, ако при развитите държави основният импулс за интеграция идва от икономически групи заинтересувани, при развиващите се страни интеграционният процес най-често започва като политическа цел и усилие на управляващите, което нерядко води до незадоволителни резултати, т.е. в тях са особено силни политическите детерминанти на икономическата интеграция, които обаче не са обект на настоящата статия.

Цитирани източници:

Маринов, В., 1999. Регионална икономическа интеграция. София: УИ „Стопанство“.

(Marinov, V., 1999. Regionalna ikonomicheska integratsia. Sofia: UI „Stopanstvo“)

Панушев, Е., 2003. Икономическа интеграция в Европейския съюз. София: „Некст“.

(Panushev, E., 2003. Ikonomicheska integratsia v Evropeyskia sayuz. Sofia: „Nekst“)

Abdel Jaber, T., 1971. A review article: The relevance of traditional integration theory to less developed countries. *Journal of Common Market Studies* 9 (3): pp. 254-267.

Balassa, B., 1961. The Theory of Economic Integration. Richard D. Irwin. Homewood, Illinois.

Balassa, B., 1965. Economic development and integration. Centro De Estudios Monetario Latinoamericanos. Mexico.

Balassa, B. and A. Stoutjesdijk, 1975. Economic integration among developing countries. *Journal of Common Market Studies*, pp. 37-55.

Baldwin, R., R. Forslid and J. Haaland, 1995. Investment creation and investment diversion: Simulation analysis of the single market programme. *NBER Working Paper no. 5364*. Cambridge.

Catudal, H. M., 1951. Review of The customs union issue, by Jacob Viner. *The American Journal of International Law* 45 (1): pp. 209-211.

Cooper, C. A. and B. F. Massell, 1965. Toward a general theory of customs union for developing countries. *The Journal of Political Economy* 73 (5): pp. 461-476.

Corden, W. M., 1972. Economies of scale and customs union theory. *The Journal of Political Economy* 80 (3): pp. 465-475.

Elkan, P. G., 1975. Measuring the impact of economic integration among developing countries. *Journal of Common Market Studies* 14 (1): pp. 56-68.

Hirschman, A., 1971. A bias for hope: Essays on development and Latin America. Yale University Press. New Haven and London.

Hosny, A. S., 2013. Theories of Economic Integration: A Survey of the Economic and Political Literature. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences* 2 (5) May 2013, pp. 133-155

Inotai, Andras., 1991. Regional integration among developing countries, revisited. *Policy, Research, and External Affairs Working Paper no. 643*. Washington, D.C.: World Bank.

Kahnert, F. P. Richards, E. Stoutjesdijk and P. Thomopoulos, 1969. Economic integration among developing countries. Paris: Development Center of the OECD.

Kreinin, M., 1964. On the dynamic effects of a customs union. *The Journal of Political Economy* 72 (2): pp. 193-195.

Lawrence, Robert Z., 1997. Preferential trading arrangements: The traditional and the new. Chapter 2 in *Regional Partners in Global Markets: Limits and Possibilities of the Euro-Med Agreements*, edited by Ahmed Galal and Bernard Hoekman. Center for Economic Policy Research and the Egyptian Center for Economic Studies.

Linder, S. B., 1966. Customs unions and economic development. In *Latin American Economic Integration*, edited by Miguel S. Wionczek. New York: Praeger.

Lipsey, R. G., 1960. *The theory of customs unions: A general survey. The Economic Journal* 70 (279): pp. 496-513.

Longi, S and P. Nijkamp, 2007. Economic Integration and Labour Markets: Ways Forward. In: *Regionalization, Growth and Economic Integration*. Physica-Verlag, pp. 3-24.

Makower, H., and G. Morton, 1953. A contribution towards a theory of customs union. *The Economic Journal* 63 (249): pp. 33-49.

- Meade, J. E., 1955. The theory of customs unions. Amsterdam: North Holland.
- Meier, G. M., 1960. Effect of a customs union on economic development. *Social and Economic Studies* (March 1960.: pp. 29-36.
- Mikesell, R. F., 1965. The theory of common markets as applied to regional arrangements among developing countries. In *International Trade Theory in a Developing World*, edited by Harrod and Hague. New York: St. Martin's Press.
- Rueda-Junquera, F., 2006. European integration model: Lessons for the Central American common market. *Jean Monnet/Robert Shuman Paper Series* 6 (4) Florida: University of Miami.
- Sakamoto, J., 1969. Industrial development and integration of underdeveloped countries. *Journal of Common Market Studies* 7 (4): pp. 283-304.
- Salera, V., 1951. *Review of The customs union issue, by Jacob Viner. The Journal of Political Economy* 59 (1): p. 84.
- Schiff, M. and L. A. Winters, 1998. Dynamics and politics in regional integration arrangements: An introduction. *The World Bank Economic Review* 12 (2): pp. 177-195.
- Shams, R., 2003. Regional integration in developing countries: Some lessons based on case studies. *HWWA Discussion Paper* no. 251. Hamburg, Germany: Hamburg Institute of International Economics.
- Sheer, A., 1981. A survey of the political economy of customs unions. *Law and Contemporary Problems* 44 (3): pp. 33-53.
- Viner, J., 1950. *The Customs Union Issue*. New York: Carnegie Endowment for International Peace.